

ՄԵԼԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисть. Редакция «Мшакъ».

կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են

խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

ՀԱՄԱՐԱՆԻ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԷ

ԲՈՎԱՆԻՍԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ի՞նչ եղաւ հետեանքը. Գործակալութեան հետաքննարկ. Բայրուրդի կատարածի մանրամասնութիւնները. Սասունի նպատակի գործը ընդհատվել է. Ֆրանսիական մամուլը հայոց հարցի առիթով. Հայ պաշտօնեաների դրութիւնը Կ. Պոլսում. Անգլիայի քաղաքականութիւնը հայոց հարցում. Հայոց հարցը և դիվանատիւն. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. «Սպար» լրագրի յօդուածը. Ֆինանսական ճգնաժամը Թիֆլիսում. — ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ. — ԲՈՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱՎԱՆ. Լուրեր սահմանի միւս կողմից:

Ի՞ՆՉ ԵՂԱՒ ՀԵՏԵԱՆՔԸ

«Մշակի» նախընթաց համարում Կ. Պոլսի մեր թղթակցի հարցրած տեղեկութիւնները Թիֆլիսում տիրող առևտրական և անտեսական տագնապի մասին, շատ տխուր խորհրդածութիւնների առիթ են առաւին:

Ահա ինչ է, ասում է մեր թղթակիցը Թիֆլիսի սեղանադրական և առևտրական տագնապը, և մօտ է կրա անտեսական քայքայումը:

Եւ ինչից առաջացաւ այդ անկումը, անտեսական այդ մեծ քայքայումը: Նա առաջացաւ այն կորստաբեր քաղաքականութիւնից, որին Թիֆլիսի միշտ հետևել է իր քրիստոնեայ հպատակների և, մանաւանդ, հայերի վերաբերմամբ:

Թիֆլիսի վնասելով հայերին, և դատարկելով երկիրը իր անտեսական ամենամեծ ոյժից, աշխատող, արտադրող և արդիւնաբերող տարրից, մեղքերը երկրի տընտեսական և առևտրական կեանքը:

Եւ, յիշաւ, Թիֆլիսի այսօր դիմում է դէպի անտեսական կատարեալ քայքայումը:

Բայց այդպէս չէր լինի, եթէ Թիֆլիսի լսէր իր բարեկամների անկողն խորհուրդը և մոյնէր այն ընթացիկները, որոնց դէմ նա այնքան յամառութեամբ կռուել է դեռ այսօր էլ կռւում է:

ԲԱՆԱՍԻՐԱՎԱՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԱՎԱՄԱՆԻ ՄԻՒՍ ԿՈՂՄԻՑ

Մի քանի օր էր, որ սահմանի միւս կողմից մեզ լուրեր չէին հասնում: Բայց մեր և խզիւրի մէջ կարաւանների երթևեկութիւնը դադարեցրած էր, իսկ Թիֆլիսի հետ յարաբերութիւնների այլ եղանակ չը կայ. էչեր և եզներ. — ահա Թիֆլիսի կուլտուրայի ամենաշնորհաւոր ֆակտորները: Բայց Թիֆլիսը կառավարութեան աչքում էչերի և եզների կուլտուրան էլ ինչպէս երևում է, չտարբերւմ, չընդունւմ է համարվում և ահա շտապել էր կարաւանների յարաբերութիւններն էլ դադարեցնել: Պատճառն ահա ինչ է:

Բայց մեր իզոյր ամենաբանուկ յարմարաւոր ճանապարհը կարաւանների համար դէպի մեր սահմանադրութիւնը՝ Ղարաբաղի վրայից անցնող և Օրդու համայն ճանապարհն է: Կառավարութիւնը վերջերս հրամայել էր կարաւաններն այսուհետև Մուսուլի մօտով անցնել և հասնել մեր սահմանագիծի Զօր գիւղը. բայց այդ ճանապարհը երկար է և մեր կառավարութիւնը թող չի տայ այնուհից անցնել, որովհետև Զօրում մաքրատան բաժին չը կայ, մինչդեռ Օրդուում կայ:

Թիֆլիսը կառավարութեան յիշեալ կարգա-

նէ, ճշմարիտ, եթէ հայերի համար մեծ բարիք էր ընթացիկների այն ծրագիրը, որի մոյնէրը պահանջում էին Թիֆլիսը կառավարութիւնից եւրօպական մեծ պետութիւնները, նա կրկնապատիկ բարիք էր իրան՝ Թիֆլիսը կառավարութեան համար: Մոյնէրը ընթացիկները Հայաստանի պէս մի վերին աստիճանի պողաբեր և կուլտուրական երկրի մէջ, հաստատուելով պետութեան մէջ կեանքի, գոյքի, պատւի և խաղաղ կուլտուրական զարգացման ապահովութիւն, շատ կարճ ժամանակամիջոցում երկրի առևտրական, արդիւնաբերական, մի խօսքով անտեսական կեանքը կը զարգանար, խաղաղ կուլտուրական զարգացմանը կը բարձրանայ և այդ ամենից կը շահվէր ինքն Թիֆլիսը, բարեբեկ իր ֆինանսական միջոցները և անտեսապէս կազմուկները:

Իսկ այժմ, ի՞նչ հետեանքի հասաւ: Զրմոյնէրը ընթացիկները, հետեւելով մի սխալ և կորստաբեր քաղաքականութեան — ու՜ր ժապատ անել հայերին թէ անտեսապէս և թէ բարոյապէս, Թիֆլիսի հասաւ մի այնպիսի անտեսական քայքայման, որից նա դժուար թէ երբ և ինչ կարողանայ դուրս գալ: Նա զարժեց երկիրը մի ամառի անապատ, որտեղ պէտք է թափաղարէ առաջիկ քիւրդը, որը սովոր չը լինելով աշխատելու, ճակատի քրտինքով հայ ծառերու, մի կատարեալ պատուհաս պէտք է դառնայ նոյն իսկ Թիֆլիս կառավարութեան համար:

Սխալ քաղաքականութեան հետեանքները շատ շուտ շոշափելի դարձան:

Թիֆլիսի գրից իրան իր կերակրողից, և այսօր իր սոսկալի անտեսական ճգնաժամի մէջ նա չը գիտէ ո՞ւմ դիմէ և ինչ անէ:

ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ

(Ուսուցչական գործակալութեան)

Կ. ՊՕԼԻՍ, 31 հոկտեմբեր: «Բէյութի» գործակալութիւնը՝ հարգելով, որ անցնող օրը վեց պետութիւնների դեսպանները

գրութեան հեղինակը Ռաշիդ-բէյն է, Մուսուլ գիւղում ապրող զայմաթաւը: Սա իր հրամանի ներքոյ Մուսուլում ունի 6—700 զօրք, որոնք իբր թէ պիտի հսկեն հայ գիւղերի վրա և պաշտպանեն նրանց համալիրէն յարձակումներից, բայց իրօք իրանք են մեծ պատիվ դարձնել իսկո՞հ հայերի գլխին: Այս զօրքերը կարաւանի ճանապարհից հեռու գտնվելով՝ բնականապէս զերկվում են կարաւաններից սպառնալով բարեկեցիկ, և ահա Ռաշիդ-բէյը իսկույն միտք է յղում և ինչպէս կառավարութիւնից կարաւանների երթևեկութիւնը Մուսուլից անել, որպէս զի զօրքերը մաքսի և ստիւնաման պատրուակներով լիանա կարաւաններից: Այդպէս էլ եղել է, բայց կարաւանները դադարեցրել են իրանց երթևեկութիւնները՝ Մուսուլից անցնելու համար: Ճանապարհորդը հայը, որին դիմելի են իրանց վիճակի մասին տեղեկութիւններ առնելու, ինձ սկզբում հաւատացնում էր, թէ առանձին ոչինչ չը կայ հարցրելու: Բայց բանից դուրս եկաւ, որ այն, ինչ որ մեր աչքում սոսկալի է, դադարեցնում է, ապօրինի է, բռնութիւն է, Թիֆլիսից հայի համար սովորական է, և թէ ոչ օրինաւոր, գէթ առօրեայ երեւոյթների կարգն է անցած, և այս պատճառով նրանց շատ հրէշաւոր, ապօրինի վարմունքների մասին լուսւմ են իբրեւանյան և ուշադրութեան ոչ արժանի երեւոյթներ:

Եւ այսպէս հետաքրքիր մարդը Թիֆլիսից հային պատահելով՝ ստիպւած է լինում իր ընդհանուր հարցերը մասնաւորացնել, մասնաւոր երեւոյթների անուն տալ, մի կերպով ստիպել:

ը խորհրդակցեցին գործերի դրութեան մասին, որը ծանր դասն նրանք: Հոկտեմբերի 30-ին մտադրութիւն կար նոր առաջադրութիւններ անել արտաքին գործերի մինիստրին՝ Անատոլիայում ձեռք առնելի միջոցների մասին: Ընդհանուր տպաւորութիւնը այնպէս է, թէ անհրաժեշտ է եւրօպայի միջամտութիւնը, որովհետեւ Թիֆլիսը իշխանութիւնները չեն կարողանում կոտորածի առաջն առնել:

ԼՕՆԴՕՆ, 31 հոկտեմբեր: «Standard» լրագրին Կ. Պոլսից հարցրել է, որ բոլոր պետութիւնների դեսպանները կրկին գնացին սուլթանի պալատը: Լուր է պարտաւոր, որ տեղի է ունենալու մեծ վիզիտի նոր փոփոխութիւն:

ԼՕՆԴՕՆ, 31 հոկտեմբեր: Ազատամիտ լրագրիները ջերմ կերպով ողջունում են Սոյսթրիկի ճառի բարեկամական լեզուն և նրա մէջ արտայայտած վստահութիւնը դէպի Ռուսաստանը, տեսնելով դրա մէջ մի քայլ՝ անդօռուական համաձայնութիւն կայացնելու համար: «Daily Chronicle» լրագիրը նկատում է, «եթէ այդ համաձայնութիւնը իրագործվի, կարելի կը լինէր հանգիստ քննել մինչև անգամ փոփոխել ժամանակ»:

ՎԻԵՆՆԱ, 1 նոյեմբեր: Տրիեստի «Mat-tino» լրագիրը հարցրել է, որ աւստրո-ունգարական նաւատորմը կերթայ Թիւրքիայ ջրերը, որպէս զի միանայ անգլիական և իտալական նաւատորմներին: «Neue Freie Presse» լրագիրը նկատում է, որ նաւատորմի ուղարկելը վճռված էր, երբ Թիւրքիայում դեռ ևս տեղի չէին ունեցել խառնակութիւնները:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 1 նոյեմբեր: Որովհետեւ լուրեր են պատում, թէ հայերը պատարաստվում են նոր ցոյցեր անել, ռուսաց դեսպանը դիմեց հայոց պատրիարքին: Պատրիարքից ստացված բացատրութիւնները բարեկամորէն աղեղնութիւն գործեցին և Թիֆլիսը շրջանների վրա:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 1 նոյեմբեր: Կրուկիւնը փոքր-Ասիայում շատ կրիտիկական է մը-

որ յարատե թշուառութեան, անլուր լիկանքների սովորած մարդը բխայած յիշողութեան մէջ զարթեցնել տխուր յիշողութիւնները, որ նա մտաբերի իր իսկ թիկունքին հասցրած անգութ հարուածները: Այսպէս եղաւ և իմ այս անգամ վայ խօսակցի հետ. երբ իմ տուած ընդհանուր հարցերը երկրի վիճակին մասին ոչ մի բաւարար հետեանքի չը հասցրին, ես մասնաւորացրի իմ հարցերը ասելով, թէ— ունեն ևս սպանել, ունեն ևս բանտարկել, ծեծել, թաղանել, ուն աղջիկն են փախցրել և այլն:

Խօսակցիս իսկույն տաքացաւ. — So ախպեր, ասաց, էտ ինչ ես հարցնում, էտ բաները դու չը գիտես, չը գիտես, որ տարին տասնեակու ամիս մեր աղջիկ փախցնելը, մեր թաղան թրաւը, մեր սպանութիւնը կայ հա կայ, իմ հո՛ւ... So հէնց էրկու օր առաջ սօսանցի բողբոջը քշին տարան Արծալի տաւարը, տօ չօրս օր չը կայ, որ Համալը դիւղի Մէլքի հարող տարան Ղարաբաղի Թիֆլիսացիներ, դու էտո՞ղ ես հարցնում, մեր օրը հա էս է, հա էս է: Բայց ես պատմում այս անգամ վայ իմ գլխի եկածը:

Տասն օր առաջ կարաւանով գնացել էինք Արճէ: 17 թիւրքեր և 3 հոգի հայեր էինք: Պէտք է ասեմ, որ մենք հայերս, առաւել թիւրքերի ճանապարհորդել չէինք կարող, մեզ անպատճառ կը կոտորեն: Ձիւնայն ձորում, քիւրդ գիւղի մօտով անցնելիս՝ մեզ վրա յարձակեցին քիւրդեր ահագին բազմութեամբ՝ մարդ և կին, ծեր և մանուկ պոռաւով, չէլայի բեռները տուէր, հայի բեռները, երկու տարի կայ, որ հայի մալ

նում: Մարաշից և Բիթլիսից հաղորդում են նոր խառնակութիւնների մասին: Զէյթունի բերդապահ զօրքի Թիւրքաց զօրաբաժինը անձնատուր եղաւ հայ ապստամբներին, որոնք տիրելով գէնքերին և պատերազմական միջոցներին, զբաղեցին զօրանոցները: Միւսիստրիկի խորհուրդը զբաղվեց այն հարցով, թէ պատերազմական ինչ նոր միջոցներ ձեռնարկեն:

ԼՕՆԴՕՆ, 1 նոյեմբեր: Լուրեր են պատում, որ Տօմսօնի և Կրասգօի նաւաւառուցարաններին ծովային վարչութիւնը հրամանագրեց արագացնել պատերազմական նաւերի պատրաստութիւնը՝ ի նկատի ունենալով կրիտիկական դրութիւնը Թիւրքիայում: Պաշտօնապէս յայտնված այն լուրը, թէ անգլիական միջերկրական նաւատորմը ուժեղացնելու է, ձիւղ չէ, նաւատորմը միայն իր սովորական դրութիւնը կը ստանայ:

ԼՕՆԴՕՆ, 1 նոյեմբեր: «Times» լրագիրը ասում է, թէ հիւսնոյ ֆեալդի-փաշան, որը աքսորված է Զմիւռնիա, բռնի ուժով տարվեց նաւը: Նրան մինչև անգամ արգելեցին միտս բարեւ ասել իր բարեկամներին:

ԲԱՅՈՒՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՏՈՐԱՅԻ ՄԱՆՐԱՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ինչոքի գործակալութեան հետեալ հեռագիրն է ստացված «Daily News» լրագրի մէջ Կ. Պոլսից, հոկտեմբերի 15-ից:

«Հայերի մէջ յուզումները սկսել է ստատկանալ. փոքր-Ասիայում տեղի ունեցած խռովութիւնների և կոտորածների պատճառով:

«Մասնաւոր նամակները մանրամասն տեղեկութիւններ են պատմում Բայրուրդի մէջ նորերս տեղի ունեցած անկարգութիւնների մասին: Բայրուրդի գաւառի բաղաձիւ գիւղերի բնակիչները հոկտեմբերի 12-ին իմանում են, որ Տրապիզոնի նահանգի Լազիստան գաւառի բնակիչները—մահաճապահ լազերի—մի ստուար խումբ արշաւում է Բայրուրդի վրա՝ հայերին կոտորելու նպատակով:

չինք կերել, տուէր: Թիւրքերը սկզբում յանձն չառան ցոյց տալ մեր բեռները, բայց երբ տեսան, որ այդպիսով իրանց բեռները կարող են վտանգվել, ցոյց տուին մեր բեռները և քիւրդերը վրա պրծան ինչպէս որս գտած սոված գայլեր. մենք փորձեցինք պաշտպանել, բայց ի դուր, նորա խնային և մեզ էլ ծեծեցին:

Վերջին բառը (ծեծեցին) նա այնպէս մեղմ, թույլ արտասանեց, որ ինձ թուաց թէ նրանց կամ չեն ծեծել, կամ եթէ ծեծել են, շատ թեթեւ. ես կամեցայ կատկած փարատել, ուստի շարունակեցի—Միթէ յիշաւ մաշնելը առան, ծեծեցին էլ: Ս' շատ և շատ ծեծեցին, անչափ ծեծեցին, իսկ թէ կնիկներն ինչ էին անում, ինչպէս էին տալիս մեր գլխին, որչափ քարեր թափեցին մեզ վրա, այդ ասել չի լինի: Արճէ հասնելով, մենք մաքրատուներ ներկայացրինք մեր միտքած ապրանքը: Մաքրատուներ մեզանից՝ հայերից տուգանք (ճաշայնադրիւ) առաւ, թիւրքերից չառաւ:

Մեր հարցին, թէ ինչու մեզանից առնում էք, թիւրքերից չէք առնում, պատասխանեցին. «Զը գիտէք, որ թիւրքերը կարող են չը տալ, իսկ հայերը միշտ պիտի տան ու տան: Մաքրատուները առհասարակ, երբ իջնում ենք, խուրում են մեր իրերը. գանգաւորում ենք, լսող չը կայ, արգելում ենք, ծեծում են:

Ա. Ա.

Նոր-բաղեղեացիներին համար չառ ուրախելի
ռենհալ մեր քաղաքում մի այգիսի զարոյց,
բաղել ինչպէս քաղաքի՝ նոյնպէս և զիւրացի
բեխանները ու զիւրացիք՝ սովորելով նոր սիւ-
նեմով իւր ու պանիք հարտարաստել ու զէն գո-
րով նահապետական չին տեսակով պարտաւարելը,
որը իր վառ յատկութեամբ ոչ մի տեղ չէր ար-
տահանուում, այժմ կարող կը լինեն արտահանել
լոնդան կողմեր նոր սիւսեմով պարտաւարածը,

(№ 74) (L.) 11—15